

HET OVERWINTEREN VAN GROTE GELE KWIKSTAARTEN IN STEDEN OP LANDELIJKE SCHAAL

Martin Poot

Eerder in deze *Kruisbek* is de informatie over het overwinteren van grote gele kwikstaarten in de stad Utrecht op een rij gezet en is een eerste totaalschatting gegeven voor de stad Utrecht (30-40 exemplaren, Heunks 2003). In dit artikel wordt een overzicht gegeven van wat bekend is over het overwinteren van grote gele kwikstaarten in enkele andere Nederlandse steden in recente jaren. Aan de hand hiervan wordt een poging gedaan tot een aantalschatting voor heel Nederland te komen.

Aanleiding hiervoor is het volledig ontbreken van een goede beschrijving van het overwinteren van grote gele kwikstaarten in stedelijk gebied op landelijke schaal tot nu toe. In zowel de Atlas van de Nederlandse vogels (SOVON 1987) alsmede in de recentelijk uitgekomen Avifauna van Nederland (Bijlsma et al. 2001) wordt het overwinteren van grote gele kwikstaarten in de stad nauwelijks beschreven, terwijl het voorkomen in de stad al heel lang bekend is (bijvoorbeeld voor Amsterdam sinds 1878, Vlek 2003, voor Utrecht meldingen in de stad sinds 1925, Alleyne et al. 1971, en voor Dordrecht sinds 1930, Eyckman 1932).

Op dit moment kent de soort een status van overwinteraar in zeer klein aantal (101-500 ex.) voor heel Nederland (Bijlsma et al. 2001). Aangezien dit een klein aantal is en het vermoeden bestond dat de status van de grote gele kwikstaart als overwinteraar in geheel Nederland sterk zou kunnen zijn onderschat, was het onweerstaanbaar om op basis van de beschikbare actuele informatie een nieuwe schatting te maken van het totaal aantal in Nederland overwinterende grote gele kwikstaarten. Hierbij is rekening gehouden met het aantal vogels dat nog in het landelijk gebied overwintert, hoewel hierover op dit moment weinig nieuwe informatie beschikbaar is.

Methode

Er is contact gezocht met lokale vogeldeskundigen in een aantal grotere steden om een eerste schatting te krijgen van het aantal grote gele kwikstaarten overwinterend in hun plaats. Deze inventarisatie (per e-mail, telefoon en mondeling) is niet uitvoerig geweest, maar had als doel om op korte termijn een eerste indicatie te krijgen of ook in andere steden het overwinteren van grote gele kwikstaarten een gewoon verschijnsel is. In Arnhem en Den Haag hadden ze al een overzicht van de waarnemingen van grote gele kwikstaarten. Amsterdam zat midden in het proces van een rapportage en Haarlem, Rotterdam en Dordrecht wilden dat graag opstarten. Daarnaast zijn waarnemingenrubrieken van verschillende vogelwerkgroepen op het Internet geraadpleegd om indicaties te krijgen van het binnen de bebouwde kom overwinteren van grote gele kwikstaarten. Verder is er mondelinge informatie binnengekomen.

Resultaten

In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de aantallen overwinterende grote gele kwikstaarten in enkele andere steden in Nederland. Opvallend is dat voor deze plaatsen waar uitgebreid naar grote gele kwikstaarten gekeken is, het in alle gevallen om tientallen vogels gaat.

Stad	Geschat aantal	Slaapplaats vastgesteld	Bron
Arnhem	15 - 20	+	Lensink 2001
Wageningen/Ede	20 - 25	+	W. Jansen med.
Utrecht	30 - 40	+	Heunks 2003
Groot-Amsterdam	20 - 40	-	Altenburg & Van Oers 2003
Haarlem	20 - >30	-	Geelhoed & Groot med.
Den Haag	50	-	Roos, van der Spek & Stuuat 1995
Rotterdam	>30	-	Bureau Stadsnatuur (M. Epe med.)
Dordrecht	>15	-	Stichting Natuur- en Vogelwacht Dordrecht (L. Apon & T. Muusse med.)
Eindhoven	>10-15	-	VWG de Kempen (T. Heijnen & F. Neijts med.)
<i>Totaal</i>	<i>210-265</i>		

Tabel 1 Schattingen van overwinterende grote gele kwikstaarten in Utrecht en enkele steden in Nederland, gebaseerd op een beperkte inventarisatie van beschikbare gegevens.

Naast bovenstaande informatie valt uit waarnemingenarchieven beschikbaar op websites en mondelinge mededelingen af te leiden dat ook in veel andere plaatsen "meerdere vogels" overwinteren. Het gaat hierbij om plaatsen als Groningen, Alkmaar, Velsbroek, IJmuiden, Overveen, Lijnden, Hoofddorp, Zoetermeer, Leiden, Gouda, Delft, Gorinchem, Culemborg, Ridderkerk, Goes, Middelburg, Breda, 's-Hertogenbosch en Nijmegen en vele dorpen (mondelinge mededelingen o.a. van T. Arts, A. Boele, J. van Dort, H. van Gasteren, S. Geelhoed, C. Heunks, F. Hustings, G. Keijl, H. Prinsen, C. van Turnhout, B. Voslamber, P. Wiersma, C. Witkamp, eigen waarn.). Zoals eerder gemeld, is het onderzoek naar gegevensbronnen beperkt geweest, maar is het vermoeden dat ook in andere plaatsen grote gele kwikstaarten overwinteren (Maastricht, Roermond, Enschede, etc.). Een eerste berekening levert al gauw, uitgaande van 5-10 exemplaren in de grotere plaatsen (bijv. Nijmegen, Eindhoven, Maastricht, Roermond), 3-5 exemplaren in de minder grote plaatsen (bijv. Papendrecht, IJmuiden, Culemborg) en 1 exemplaar in de kleine plaatsen (bijv. Moordrecht, Wapenveld, Margraten) tussen de 1000 en 2000 vogels totaal voor heel Nederland op. Deze schatting is gedaan op basis van de ongeveer 600 grotere plaatsen en dorpen van Nederland, waarbij er rekening mee is gehouden dat de grotere plaatsen in "Laag-Nederland" veel geschikter zijn voor overwinterende grote gele kwikstaarten dan die in "Hoog-Nederland": gunstiger klimaat (minder ijsdagen), grotere oppervlakte (bijv. meer

platte daken etc.) en vooral ook veel meer water (grachten, kanalen, havens). Verder is bij bovenstaande schatting in acht genomen dat in het landelijk gebied bij kleinere dorpen ook de nodige grote gele kwikstaarten zitten en er vermoedelijk onder invloed van weersveranderingen uitwisseling bestaat tussen vogels in de stad en in het landelijk gebied!

Vraag is hoeveel vogels er dan nog in het landelijk gebied zitten. In Zuid-Limburg kunnen in goede jaren in totaal 200 vogels langs beken voorkomen in (Bijlsma et al. 2001). Daarnaast komen vogels voor bij allerlei watergangen en waterzuiveringen, soms in kleine concentraties (bijv. Heunks 2003). Ook hierbij geldt dat "Laag-Nederland" veel geschikter is dan "Hoog-Nederland". Uitgaande van een voorzichtig extra aantal voorkomend in het landelijk gebied van 25% van de aantallen nu geschat in de bebouwde kom, zou het totaal aantal voor heel Nederland tussen de 1250 en 2500 grote gele kwikstaarten kunnen liggen. Op basis van deze aanname zouden er tweeënhalf tot wellicht vijf keer zoveel grote gele kwikstaarten in de winter in Nederland kunnen voorkomen dan de nu geldende officiële status! Een vergelijkbare orde van grootte wordt geschat aan de hand van het PTT-project in december 2000-2002 op basis van dichtheden binnen een waarneemcirkel rond de telpunten (med. Arjan Boele, SOVON Vogelonderzoek Nederland & CBS).

Discussie

Het is duidelijk dat het voorkomen in stedelijke omgevingen in Nederland veel gewoner is dan tot nu toe gedacht. In dit artikel is een poging gewaagd om een eerste schatting van het aantal overwinterende grote gele kwikstaarten voor de recente jaren in heel Nederland te maken. De hier gepresenteerde (mogelijk voorzichtige) berekening is vooral bedoeld als vingeroefening en ter inspiratie om meer informatie over deze soort boven tafel te krijgen zodat er een betere schatting kan worden gemaakt van het totale aantal in Nederland. Het is duidelijk dat tegenwoordig het aantal vermoedelijk een stuk hoger ligt dan 500 vogels en dat steden en de bebouwde kom een veel belangrijker habitat voor grote gele kwikstaarten in Nederland vormen, dan voorheen bekend was.

Hoewel van de grootste steden informatie voorhanden is, ontbreken gegevens voor grote delen van Nederland. Het gaat hierbij om de middelgrote steden, maar ook om dorpen en gehuchten en het landelijk gebied waar de grote gele kwikstaarten bij vaarten en andere watergangen, rond boerderijen en bij waterzuiveringen voorkomen. Een veel uitgebreidere analyse van waarnemingen uit het verleden van de waarnemingenarchieven van vogelwerkgroepen elders in het land, oproepen voor het verzamelen van alle waarnemingen en gerichte zoekacties naar slaapplaatsen in andere steden elders in het land zal de manier zijn om tot een zekerder schatting dan nu te komen. Samen met de gegevens van het PTT-project van SOVON/CBS voor het volgen van de trend en de waarnemingen die tegenwoordig ook landelijk tijdens de midwintertellingen van watervogels worden verzameld, zal een completer beeld ontstaan van het aantal overwinterende grote gele kwikstaarten in Nederland (van Roomen et al. 2002). Hierbij geldt dat detailonderzoek naar de trefkans van waarnemingen overdag in relatie tot het werkelijk aanwezige aantal een nuttige en noodzakelijke exercitie lijkt, met name bij de watervogeltellingen waarbij een deel van de vogelaars zich per auto verplaatst.

Op basis van ervaringen in Utrecht is het zoeken van slaappleatsen, hoewel arbeidsintensief, mogelijk de beste en meest zekere manier om tot een goede schatting te komen van totale aantallen overwinterende grote gele kwikstaarten in een bepaald gebied, zowel in stedelijke als in landelijke gebieden. Vanwege de relatief kleine aantallen en korte periode van aanvliegen vereist het vinden van een slaappleats van grote gele kwikstaarten enige voorkennis en gerichte zoekacties. In een eerder artikel kunt u lezen wat erbij komt kijken om een slaappleats te ontdekken.

OPROEP

Dit is een oproep om komende winter op zoek te gaan naar slaappleatsen van grote gele kwikstaarten, niet alleen in de provincie Utrecht, maar ook daarbuiten. Andere vogelwerkgroepen in den lande gaan komende winter ook meer aandacht aan de grote gele kwikstaart schenken. De bedoeling is om tot een landelijk overzicht te komen van het voorkomen van slaappleatsen en in tweede instantie om tot een beter gefundeerde schatting te komen van het totaal aantal grote gele kwikstaarten in Nederland, zowel binnen als buiten de bebouwde kom. Bosjes met over het water overhangende takken langs singels, grachten en vaarten zijn favoriet. Waterzuiveringen zijn ook verdachte plekken om in de gaten te houden.

Waarnemingen van slaappleatsen kunnen opgestuurd worden naar
Martin Poot, Dolomieten 8, 3524 VG Utrecht, mjmpoot@hetnet.nl